

הרשב עכשיו מְשׁוֹרֵר הַיִּיִדִישׁ הָאָחֵרוֹן?

בנימין הרשב

הקדמה

כשבנימין הרושובסקי הצעיר הוציא את הקובץ שיריו הראשון, *שטויבן*¹, ראה מלך ראוויתש בו סימן לכל הספרות היידיט: "ווי יונג איז אונדזער יידישע ליטעראטור און ווי האָפֿנונגספֿול און צוזאָגנדיק דער יינגסטער דור פֿון אירע שעפֿער".² כמה צעירה ספרות היידיש שלנו וכמה מלא תקוות והבטחות הדור החדש של יוצריה.

הרושובסקי נודע ברבות הימים בשמו העברי והמקוצר בנימין הרשב כחוקר ספרות חשוב, אך מעטים זוכרים אותו כ-ה. בנימין, המשורר היידי. על הישגי הפרסונה הזו, דווקא, ועל הניסיון לגשר באמצעות תרגום השירים בין ה. בנימין לבין הרשב והרושובסקי, עם כל המטען הדרוש למהלך שכזה, נתרכז בסדרה זו.

הרשב נולד בוויילנה בשנת 1928 בין מלחמות העולם, בתווך שבין רוסיה לגרמניה - "באמצע המרחב והזמן" לדבריו - והחל לכתוב שירה יידיט בגיל צעיר. הוא כתב לכל אורך חייו ביידיש, וכשהגיע לארץ כתב גם בעברית תחת שמות עט רבים. הוא השתייך לשתי קבוצות פואטיות בו זמנית - חבורת לקראת שעסקה בכתיבה עברית, ויונג ישראל שעסקה בכתיבה ביידיש. פעילותו הספרותית של הרשב בעברית זכתה זה מכבר להכרה כחלק חשוב בהתפתחות השירה העברית-ישראלית הצעירה, אך שיריו היידיים טרם זכו למלוא ההכרה הראויה להם.³ אנו יוצאות לדרך עם הסדרה 'עכשיו הרשב' כדי לתקן זאת ולהראות את החשיבות ההיסטורית, הפואטית והתיאורטית של שיריו היידיים - במיוחד ביחס לשאלות הנוגעות לתרגום.

מאחר ששיריו היידיים נכתבו בתקופות חיים שונות ניתן לקרוא דרכם את סיפור חייו של הרשב, סיפור שכומס בתוכו את המאורעות ההיסטוריים הגדולים של המאה שחלפה. החל מהשירים שנכתבו לאחר השואה ועליה, דרך השירים שמתארים את החייל-הפליט שהיה הרשב ב-1948 וכלה בשירים המאוחרים מנקודת מבטו של חוקר מבוסס, על סופה של המאה העשרים. מלבד החשיבות ההיסטורית, ניתן לראות את ההתפתחות השירית של הרשב לאורך השירים, ואת ההשפעה האמנותית שלו. פרופ' חנה קרונפלד, שמשתתפת גם היא בסדרה, מצביעה בין השאר על היבוא שעשה הרשב לריתמוס החופשי, מהמודרניזם היידי לשירה הישראלית.

במהלך החודשים הקרובים, נציג ב**איבערזעץ** משיריו של הרשב, משלל התקופות, ולצידם נפרסם תגובות של מגוון חוקרות וחוקרים. אנחנו מקוות שהסדרה תאפשר שיח חדש על הרשב כמשורר יידי, על ידי הבאתם של הקולות השונים במחקר על שיריו על במה אחת. פרויקט הנגשת שירתו היידיט של הרשב לקורא העברי החל עם פרסום הספר *כל השירים* בהוצאת כרמל, וסדרה זו נועדה לסייע לשירתו של הרשב להפוך לנגישה אף יותר - גם במדיום המקוון.

אנחנו, במערכת **איבערזעץ**, מעוניינות גם כן להדגיש ולבאר את תיאורית התרגום שעמדה מאחורי הניסוי של הרשב בתרגום עצמי. "תרגום הוא מלאכת מחשבת", כתב הרשב על התרגומים שלו מיידיש לעברית "שנעה בין תרגום מילולי (ליטראלי) לבין משחק לשון אמנותי ובנקודות שונות באמצע. תחילה הלכתי בכיוון הראשון, רציתי להיות נאמן

¹ בנימין הרשב, *שטויבן: לידער*, מינכן: מרכז דרוו, 1948.

² הרשב, *כל שירים*, ירושלים: כרמל, 2017. עמ' 238.

³ למעט מאמרו של פרופ' שחר פינסקר באתר *In geveb*:

למילים של המקור ואחר העט נטתה לאוטונומיה אמנותית ולעצמאות השיר העברי. התרגום רצה להימנע מאחריות של שיר שלם אבל דומני שגם תרגום 'נאמן' נושא בתוכו משהו מן השיר העברי העצמאי. אין כאן תרגום אלא העמדת מקבילות בין הטקסט לבין ה'נוסח המתורגם'. ויש תרגום 'גשר' שתפקידו לא להיות עצמאי אלא לגשר בין הקורא לבין לשון הטקסט שהיא ביידיש".⁴ בחודשים הקרובים נבחן את הגשרים הללו.

בחרנו לפתוח את הסדרה בשני שירים יחסית מאוחרים, בהם הרשב המבוגר מאמץ עמדה הפוכה לאופן בו הציג אותו ראויטש. בשני השירים, "משורר היידיש האחרון" ו"האם יש היסטוריה לספרות יידיש" שנכתבו סביב שנות ה-80, מתבונן הרשב על ספרות היידיש במבט לאחור ולא במבט מלא תקווה; התוכן יכול לשדר ייאוש, ואפילו ציניות כלפי המעמד של היידיש. אך הצורה הפואטית של שני השירים מעבירה מסר אחר, באווירה אחרת. באמצעות שאילת שאלות, שמפנה הרשב אל הקורא ואל עצמו, ובאמצעות המקצב הקומי, ניתן לחוש במשורר בן ה-19, ה. בנימין. על אף הנימה האירונית, שלועגת להיסטוריזציה של השירה היידיית, הרשב יודע שהוא השאיר אחריו, ולו רק דרך שיריו, פיסת היסטוריה של הספרות היידיית.

מערכת איבערזעץ

בנימין הרשב מהתקופה שכתב את ספר שיריו טאקע אויף טשיקאווועס, תמונת משפחה

---

⁴ הרשב, כל השירים, עמ' 114.

ציי האָט די ייִדישע ליטעראַטור אַ געשיכטע

ציי האָט די ייִדישע ליטעראַטור אַ געשיכטע, האָט מען מיך געפֿרעגט פֿון ירושלים, אַזאַ פֿאַרפֿליכטעטע, פֿאַרדיכטעטע, פֿאַרשיכטעטע געשיכטע -

האַב איך געזאָגט: פֿאַזשאַלוסטע!
די סאַמע פֿאַרטליתטע,
אויף שוואַרץ און ווייס! -
אַז מ'מאַכט נאָר אַ גרינז
ווערט ווייס פֿאַר די אויגן.

איז אַ קו געפֿלויגן איבערן דאָך
און פֿאַרטוליעט אין סכך
די גאַנצע ליטעראַרישע געשיכטע:

אַ סוכה אַהין, אַ סוקע אַהער,
אַ רעגענשפורגער יריד,
אַ ווייסער בער - - -

קלייבט אַ ייִד אַ גליד צו אַ גליד -
ווערט די גאַנצע געשיכטע סטאַטעטשנע
ווי בייַ לייטן:

מיט אַ לייטער פֿון פֿאַרצייטן
קריכט מען אַרויף אויפֿן בוידעם.
און מ'זאָגט:
קודם...
און דערנאָך...

ווערט אין דער געשיכטע אַ לאַך.
פֿאַרצירעוועט מען עס מיט איזמען.
פֿאַלט אַריין אַ פֿוס,

קריכט אַרויס אַ קאַפּ -
ווי בייַ קאַפּקען אויפֿן פֿינפֿטן שטאַק.
און דאָ איז דער טשוואַק
באַגראַבן.

פֿון ווערטער קען מען ניט האָבן
אַבער האָבן האָבן מיר אַ סך:

אַ זשוואַווער דאָך,
ציי אַ קו איבער וועלטן געפֿויגן,
(הערט, נישט-פֿאַרגינערס
מיט פֿאַרשטאַכענע אויגן!),

האַם ישׁ היסטאָריע לִספּרות ייִדיש

האַם ישׁ היסטאָריע לִספּרות ייִדיש -
שאַלו אותי מירושלים,
כִּזאת היסטאָריע מְחַיֶּבֶת, עֲבֹתָהּ, שְׂכָבוֹת שְׂכָבוֹת -
אַז אַמֶּרְתִּי: If you please!
הַכִּי הַכִּי כְּטִלִית,
לָבוֹן עַל גְּבֵי שְׁחֹר! -
כְּשֶׁאֲתָה עוֹשָׂה שְׁגִיאַה
עוֹלָה לָבוֹן בְּעֵינַיִם

פֶּרָה עֶפְהָ מְעַל הַבַּיִת
וְכִסְתָּהּ בְּסִכָּךְ
אַתְּ כָּל הַהִיסְטוֹרִיָה הַסְּפֻרוֹתִית:

סִכָּה לְפָנַי, כְּלַבְתָּא לְשָׁמַיִם,
יְרִיד בְּרַגְנֵי שְׁפוּרָג,
דָּב לָבוֹן -

אַסֶּף יְהוּדֵי אֵיבָר לְאֵיבָר -
וְכָל הַהִיסְטוֹרִיָה הוֹפְכֶת מְכַבֶּדֶת
כְּמוֹ אֲצֵל הַעַמִּים:

עַם סֵלֶם מִימֵי קֶדֶם
עוֹלָיִם לְבוּיָדָם
וְאוֹמְרִים:
קוּיָדָם...
וְאַחַר כֵּן...

נִפְעַר חוֹר בְּהִיסְטוֹרִיָה,
אַז מְטִלָּאִים אוֹתוֹ בְּאִיזְמִים.
כְּשֶׁרַגֵּל נִכְשָׁלֶת

רֵאשׁ עוֹלָה מִן הַחוֹר -
כְּמוֹ אֲצֵל קִפְקָא בְּקוּמָה הַחֲמִישִׁית.
וְכָאן קְבוּר הַמְּסָמָה.
מְמַלָּה אֵי אֲפֹשֶׁר לְהָרוֹת.
(מְבָרִית מִלָּה אֲפֹשֶׁר גַּם אֲפֹשֶׁר):

א דאך פֿון סכך,
אין אַלע שאַנכײַען פֿאַרפֿירט,
פֿאַרשמירט מיט די בלאַטעס פֿון צײַטן -

לאַמיר זיך האַלטן בײַ די זײַטן,
ממש ווי בײַ לײַטן!
לאַמיר הײבן דער געשיכטעס געוויכטער:

ווינקלדיקע, פֿינקלדיקע דיכטער,
אַראַפֿ פֿונם בוידעם!

שטעלט זיך אויס אין אַ קודם,
אין אַ שפעטער,
אין אַן עלטער-פעטער,
אין פֿילן

מיט געפֿילן -

לאַמיר אויך

זיך דערלײטערן אויף צוריק,
אויספרעסן די לײַצאַנישע שטיק
און ווערן סטאַטעטשנע ווי בײַ לײַטן:

אַ געשיכטע פֿאַר אַלע צײַטן.

גג זָרײַז.

כִּמוּ פֿרָה שְׁעָפָה מַעַל הַטּוֹלְמוֹת -

(תְּשַׁמְעוּ הַמְּקַנְאִים

עִם עֵינַיִם דְּקוֹרוֹת!)!

גג מְכַסֶּה סֶכֶךְ

הוֹבִיל אֶל כָּל הַשְּׁנֵקָאִים,

מְרוֹחַ בְּבַצּוֹת מְכַל הַזְּמַנִּים -

הִבֵּה נְשִׁים יָדַיִם עַל הַמְּתַנִּים וְנִצְחָק!

מִמָּשׁ כִּמוּ אֶצֶל הָעַמִּים!

הִבֵּה נָרִים אֶת מְשַׁקּוֹלוֹת הַהִיסְטוֹרְיָה:

מְשׁוֹרְרִים בְּקֶרֶן זָוִית מְזֵהִירִים,

רָדוּ מִן הַבוּיָדִים!

הַתְּנַצְבוּ בְּקוּיָדִים,

וּבְאַחַר-כֵּן,

בְּסִבָּא רַבָּא

בְּתְרוּפּוֹת

עִם רְנָשׁוֹת -

הִבֵּה גַם אֲנַחְנוּ

נִחְזָר בְּסֵלִם לְאַחֹר,

לְגַהֵט אֶת בְּדִיחוֹת הַלִּיצָנוֹת

וְנַעֲשֶׂה מְכַבְּדִים כִּמוּ אֶצֶל הָעַמִּים:

הִיסְטוֹרְיָה לְכָל הַזְּמַנִּים.

דער לעצטער יידישער פאָעט

אַ מאָל האָב איך געזאָגט:
דערשלעפ זיך נאָך אַ שטיקעלע זאַמד,
האַסט שוין כמעט פֿאַרזאַמט
צום שטאַפֿעט:
וועסטו אפֿשר ווערן
דער לעצטער יידישער פאָעט.

הייַנט
זייַנען שוין דאָ לעצטערע,
פֿאַרלעצטערע,
מיט אַ האָפֿערדיקן "נישט-מיך-איז-מען-אויסן!"

גיי איך אַרויס אין דרויסן,
צווישן איין לשון און אַ צווייטן,
שנירל זיך ווי אַ ריוועלע צווישן בייטן,
און וואָש מיר איבער
אַ הויפֿן ווערטער ווי זשוויר.

וויפֿל איז דער שיר
אַזוי זיך צו שפּילן?
אַז קיין זאַצן פֿאַר אַנדערע צילן
מאַכסטו שוין ניט מאַכן,
אַז קיין טעקסטן פֿאַר אַנדערע זאַכן
וועסטו שוין מסתמא ניט נוצן --

איז וואָס איז דאָס פּוצן
אַ וואָרט צו אַ וואָרט,
דאָס שפּאַלטן ווי האָר די אידיאַמען?

ציי האָט עס אַ נאַמען,
ציי האָט עס אַ היים -
אַז אַלע ווערטער קומען פֿון אַנדערע שייַערן,
און מ'דאַרף זיי פֿאַרשלייערן
אין געדיכטן שליים,
אין ציטערדיקע, סייסמישע כּוואַליעס,
וואָס פֿאַרכליאַבען זיך אַליין
מיט אַזאַ נאַגנדיקן לאַך -

פֿאַרשטעקט
צווישן די דאָפּלטע טירן פֿון פֿאַרשטיין -
דיין ערשטע שפּראַך.

מְשׁוֹרֵר הַיִּיִדִישׁ הָאָחֲרוֹן

בְּעֵבֶר אֲמַרְתִּי:
תְּגַרְר אֶת גּוֹפֶה עוֹד קָטַע שֶׁל חוֹל,
כְּמַעַט וְאַחֲרָתָּ
לְמַרוֹץ הַלְפִּידִים:
אַז אוֹלֵי תְהִיָּה
מְשׁוֹרֵר יִיִדִישׁ אַחֲרוֹן.

הַיּוֹם
יֵשׁ כְּבֹר אַחֲרוֹנִים יוֹתֵר,
פְּרוּעִים יוֹתֵר,
עַם - "לא-אלי-מתכוננים" קְצוּוֹף.

אַז אֲנִי יוֹצֵא הַחוּצָה,
בֵּין שְׂפָה אַחַת לְשֵׁנִיָּה,
מְזָרִים לִי נַחַל בֵּין הָעֲרוּגוֹת,
וְרוֹחֵץ לִי
חִפּוֹן מְלִים כְּקֻצֵּץ.

כְּמָה זְמַן כְּבֹר אֲפֹשֶׁר
כְּכֹה לְשַׁחֵק?
כְּשֶׁמְשַׁפְּטִים לְמַטְרוֹת אַחֲרוֹת
אַתָּה כְּבֹר לֹא עוֹשֶׂה,
כְּשֶׁבְטָקְסִיטִים לְדְבָרִים אַחֲרִים
כְּבֹר בְּטַח לֹא תִשְׁתַּמֵּשׁ - -

אַז לְמָה הַצְּחָצוּחַ
מְלָה אֶל מְלָה,
פְּצוּל הַנִּיבִים כְּשֶׁעֲרוֹת?

הָאֵם יֵשׁ לְזָה שֵׁם,
הָאֵם יֵשׁ לְזָה בֵּית -
כְּשֶׁכָּל הַמְּלִים מְגִיעוֹת מְאַסְמִים אַחֲרִים
וְיֵשׁ לְהַצְעִיף אוֹתָן
בְּבִצָּה דְחוּסָה,
בְּגָלִים סִיְסִמִּים רוֹעֲדִים,
שְׁנִשְׁנָקִים בְּתוֹךְ עֲצָמִם

בצ'חוק טוֹרד כָּזָה –

תְּקוּעָה

בֵּין הַדְּלָתוֹת הַכְּפוּלוֹת שֶׁל הַבְּנָה –
לְשׁוֹנָה הָרֵאשׁוֹנָה.

תמונת ילדות של הרשב עם אביו ואימו ליד בית הספר שאימו ניהלה בוילנה, תמונת משפחה